కథా నిలయం
3614
శ్రీకాకుళం

కొత్తచెప్పులు

ఆదిగాడు ఆ గ్రామమాదిగవాళ్ళ కందరికీ కులపెద్ద. అనాదిగా వాడి పెద్దల లగాయతు ఈ గౌరవం వంశపారంపర్యంగా వస్తూ ఉండడం చేత ఆదిగాడు కూడా తన హయాంలో గౌరవంగానే కాలక్షేపంచేసి నిరుడు సంవత్సరము శ్రావణమాసంలో వచ్చిన దూముల్లో కలరా తగిలి పాపం వెళ్ళిపోయాడు. ఇంట్లోవాడి భార్య నరిసీ, పన్నెండేళ్ళ కొడుకూ, ఓ యెనిమిదేళ్ళ కూతురూ మాత్రం ఉన్నారు. నరిసి కూలికిపోయి రోజుకో ముంతెడు గింజలు చెమట ఊడ్చి సంపాదించుకొని పొట్టపోసుకొంటూ పసిపిల్లలెప్పుడు చేతికందివస్తారా అని నిత్యమూ అంకాళమ్మకు దణ్ణాలు పెట్టకొంటూ కాలక్షేపం చేస్తోంది. చిన్నపిల్ల లయినప్పటికీ యిద్దరు పిల్లలూ రోజూ పొద్దున్నే పొలంచాయ పోయి పొయ్యిలోకి ఇస్ని చితుకులూ, కంపా, కట్లా, పేడా పోగుచేసుకొని తల్లికి కాస్త వేన్నీళ్ళకి చన్నీళ్ళల్లాగ సహాయం చేస్తూ ఉన్నారు.

ఆదిగాడు బ్రతికిఉండంగా పెద్దమాదిగ కాబట్టి ఆ గ్రామంలో పది మంది పెద్దఆసాముల యిళ్ళకూ ఉద్యోగంచేస్తూ ఏటా కుప్ప నూర్పుళ్ళలో ఎట్లా లేదన్నా ఓ పందుంగింజలు కళ్ళ చూస్తూ ఉండేవాడు. పైగా ఆసాముల యిళ్ళల్లో పసరం చచ్చినపుడల్లా వాడికి తోలు మిగుల్తూ ఉండేది. తోలు కొంతభాగం ఆసాముల చెప్పులకిందా, తోలుబొక్కెనలకిందా, ఎద్దులకు మెడవారులకిందా, మువ్వలపట్టెళ్ళకిందా ఖర్చవుతూ ఉన్నప్పటికీ, మరికొంత మిగులుతూనే ఉండినందువల్ల తద్వారా వాడికి కొంత ఆదాయం ఉండకుండా పోయేదికాదు; కాని ఆదిగాడు చనిపోయిన తర్వాత ఇంట్లో సంతనలేక, నరిసి పూర్వంఉన్న అన్ని యిళ్ళకూ ఉద్యోగం చేయలేకపోయింది. అందువల్ల

పూర్వం చేస్తూఉన్న పదియిళ్ళల్లోనూ, ముఖ్యమైన ఏనాలుగైదిళ్ళో తప్ప మిగిలిన యిళ్లను, తన కొడుకు చేతికెక్కి వచ్చేవరకూ తనకు వల్లకాదని చెప్పి వదులుకొంది. తను మిగుల్చుకొన్న ఆ నాలుగిళ్ళకైనా వరిసి సమయానికి మాదిగవాడలో ఎవరినో అన్నా, నాన్నా అని బ్రతిమలాడుకొని, అసాములకు ఏ లోపమూ లేకుండా ఉద్యోగం జరుపుకొంటూ జీవనం గడుపుకొంటోంది.

1

చిన్నపరెడ్డి గ్రామంలోఉన్న మోతుబరీ ఆసాములలో ఒకడు. అంతే కాదు, మోతుబరులలోకల్లా కాస్త ముఖ్యుడనికూడా చెప్పొచ్చు. ఆ గ్రామంలో అందరూ పెద్దకాపులపుట్ట. అంతా ఒకరికొకరు కావలసినవాళ్ళు; వీరకాయ పీచు. అందువల్లఉన్నవాళ్ళల్లోకి మొదటినుంచీ చిన్నపరెడ్డిది కాస్త తలబిరుసు తత్వం. అయినప్పటికీ అతను చేసేమండగాలూ, వీరలను పెట్టే హింసా బయటికిరాకుండా సమయానికి గ్రామంలో నలుగురూ కప్పుకొని రావడం మూలాన్న పరిశపారిపోతూ వస్తున్నవి. పైగా గ్రామమునసబు వాళ్లవాడే అయినందువల్ల అతడు మరీ పేట్రేగుతూ వచ్చాడు. దీనికితోడు ఏజన్మలో చేసుకొన్న పూజలవల్లనో అతనికి ఈ జన్మలో లక్ష్మీదేవికూడా కటాక్షించడంవల్ల అంతా ఒకయాభై, అరవైయెకరాల మాగాణిసేద్యమూ, ఒక డెబ్భైయెకరాల మెట్టసేద్యమూ ఇంట్లో కావలసినంత పాడీ పంటా లభ్యమయి, జీతగాళ్లూ నాతగాళ్లూ కలిగి, మొదటినుంచీ అతగాడికమతం కొంత అట్టహాసంగానే జరుగుతోంది. అదీకాక గ్రామంలో జరిగే చిల్లరతగవుల్లోనూ, ఇచ్చిపుచ్చుకోవడాల్లోనూ మాట కారికాబట్టి తరుచు చిన్నపరెడ్డికే పార్టీలు వస్తూవుండడం, అతడు పంచాయితీచేసి వ్యవహారాలు పరిష్కారంచేయడం జరుగుతూ ఉన్నందువల్ల, ఈ విధంగా కూడా అతనికి గ్రామంలో నలుగురిలోనూ కాస్త పెద్ద అనిపించుకోవడానికి హేతువైంది.

ఇక చిల్లరబాపతు అలగాజనానికి ఇతడంటే దొక్కలో మెదులుతూ ఉంటాడంటే విడ్డూర మేమిన్నీ లేదు. గ్రామమునసబూ, కరణమూ —

ఇద్దరూకూడా ఒకేరకం మనుషులైనందువల్లనో, లేక అతని జననకాల నక్షత్రబలిమివల్లనో కాలక్రమేణా గ్రామంలోని సివిల్, క్రిమినల్ అధికారాలన్నీ చిన్నపరెడ్డే స్వాధీనపెట్టుకొని అమలుజరుపుతూవచ్చాడు. అతని మాటంటే సుగ్రీవాజ్ఞా, అతడంటే సింహస్వప్నమూ అయింది అలాగా జనానికి. ఆఖరుకు అతని పలుకుబడి - అతడు నంచంటే నంచీ, పంచంటే పంచీని. ఎప్పుడు ఏంతెచ్చి నెత్తిమీద పెడతాడో అని బీదలంతా హడలి జీవిస్తున్నారు.

నరిసి తన ఉద్యోగంలో మిగుల్చుకొన్న యిళ్ళల్లో చిన్నపరెడ్డియిల్లు ఒకటి. రెడ్డి చెప్పుల్లో ఒక చెప్పు ఈ మధ్య కుక్క ఎత్తుకుపోయి కొరికి పాడుచేయడంవల్ల అతడు నరిసిని పిలిపించి ఒక కొత్త చెప్పులజోడు తయారుచేసి తీసుకురమ్మని చెప్పాడు. ఒకవారంరోజులు వెసులిక యిస్తే తయారుచేయించి తీసుకొని వస్తానని చెప్పి నరిసి వెళ్ళిపోయింది.

నరిసి కోరిన వారంరోజులగడువూ అంతకు పూర్వంరోజునే గడిచి పోయింది కాని యింకా చెప్పులజోడు రాలేదు. కాలికి జోడులేకుండా తిరగడానికి రెడ్డికి ఇబ్బందిగా ఉన్నది ఈ వారంరోజులూ ఎట్లాగో కష్టంమీద గడుపుకుపోయినాడు. పోనీ ఆ రోజయినా తెస్తుందేమో అని పొద్దుటినుంచీ చూచాడు. కాని నరిసి రాలేదు. ఉదయాన్నే ఒకసారి తన సేద్యగాణ్ణి నరిసి యింటికి పంపాడు. అది యింటికి రాలేదని పోయినమనిషి చక్కా వచ్చాడు. ఆ రోజు తూర్పుచేలోకి—ఓ రెండు మైళ్ళదూరం—రెడ్డి కుప్పనూర్పుకి పోవలసివచ్చింది. వైశాఖమాసం మధ్యాహ్నం పన్నెండుగంటలయింది. అప్పుడే భోంచేసి రెడ్డి బయటికి వాకిట్లోకి వచ్చాడు. ఎండ తీక్షణంగా కాస్తోంది. జరూరుగా పోవలసినపని. కాలికి చెప్పులు లేవు. పోనీ ఎవరివైనా ఎరువు తీసుకుపోదామనుకొంటే సమయానికెవరూ తటస్థపడలేదు. ఇంట్లోకి వెళ్ళి పొగాకుకాడ ఒకటి తీసి చుట్టచుట్టి నోట్లో పెట్టాడు. అగ్గిపెట్టె తీసి ముట్టించాడు. శరీరంలో ఒకవిధమైన చురుకుదనం కలిగింది. నరిసి చెప్పులు తీసుకవస్తానని చెప్పినగడువు దాటిపోయి సెకండ్లూ, నిముషాలూ, గంటలూ గడిచినకొద్దీ—గడిచిపోతూవున్నవని తలచుకున్నకొద్దీ చిన్నపరెడ్డికి లోపల కుతకుతపుట్టి ఉడుకు ప్రజ్వలిస్తోంది. చిరుచెమటలు పోసినవి. ఆడదానికింత

నిర్లక్ష్యమా అనుకొన్నాడు. ఇట్లా ఆటలు సాగనిస్తే తన సంగతేమి కావాలనుకొన్నాడు. నిట్టూర్పు అధికమైనది. నోటిలో పెట్టినచుట్ట బ్రహ్మాండంగా కాలిపోతూ ఉన్నది. నిట్టూర్పుతో పీల్చిన గాలికి రెడ్డికి నోటిలోకీ ముక్కులోకీ ధూమసముదాయం ఎక్కిపోతున్నది రెడ్డికి కళ్ళెర్ర బారినవి. పీల్చిన పొగ ముక్కుపుటాల గుండా, పళ్ళసందులగుండా బయటికి మబ్బు తెరలల్లా వస్తూవుంది. నట్టనడి ఆకాశాన్నుంచి భగవానుడు తన సహస్రకిరణాలతోనూ లోకాన్ని పొదిగి వేడెక్కిస్తున్నాడు. రెడ్డికి శరీరం వేడెక్కిపోతోంది. నరిసి యింకా రాలేదు. కాళ్ళ చెప్పులు లేకుండా పొలం పోవడమా? మానడమా? వెళ్ళక విధిలేదు. పైన ఉత్తరీయం వేసుకొన్నాడు. చేతిలో కర్ర పుచ్చుకొన్నాడు. సమయానికి గొడుగు అగుపడలేదు. దాన్ని వెతకడానికికూడా ఆతనికి స్థిమితం లేకపోయింది. ఇంట్లో ఆడవాళ్ళు భోజనం చేస్తున్నారు. పొలంపోదామనుకొని రెడ్డి నడవదాటి నాలుగడుగులు వేసి వీధి గుమ్మంలోకి వచ్చేవరకు నరిసి ఒక చిన్న వెదురుపేళ్ళ బుట్టలో ఒకజత చెప్పులు కొత్తవి తీసుకువచ్చి గుమ్మంలో అతని కెదురుగా పెట్టింది.

"నిన్న తీసుకువస్తానని చెప్పి ఇంతవరకూ తీసుకురాకుండా ఎందు కాలస్యంచేశావే రండా" అని రెడ్డి గ్రుడ్లు వురిమి అదలించాడు.

"సామీ! నాకింటికాడ సంతన లేదుగదా. ఏ అయ్యానో కాళ్లా కడుపూ పట్టుకొని ఉద్యోగం చేయించుకోవాలి. నేను బ్రతిమలాడిన మాదిగాడు నిన్న మాపటికి తయాచేసి తీసుకువచ్చాడు. కొత్తచెప్పుల కాముదం రాసి తీసుకువద్దామనుకొని పొద్దుటేల నుంచి ఆముదం కొనడానికి చేతిలో డబ్బు లేక, తిరిగి తిరిగి, ఆవీధి కోమటాయన్ని బతిమలాడి ఇంత ఆముదం చుక్క పెట్టించుకొని చెప్పులకు పట్టించి తెచ్చా. ఆముదం పెట్టకుంటే తమరు కోపంచేస్తారని అది పెట్టించేవరకు ఈయే లయింది సామీ" అని నరిసి గడగడ వణుకుతూ తడబడుతూ జవాబు చెప్పీచెప్పకముందే చిన్నపరెడ్డికి ప్రపంచం తెలియలేదు. శరీరం అతని స్వాధీనం తప్పిపోయింది. ముఖం ఎర్రబారింది. కోపంతో వళ్ళంతా కంపించిపోతుంది. పిడుగులు పడేటట్టుగా ఉరిమి, "ఊఁ! నీ కాముదం చిక్కలేదుగా! తెసానన్నవేళకు తేక ఇంత ఆలస్యమా? మాదిగదాని కింత కావరమా," అంటూ పిచ్చుకమీద బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించినట్టు, తనచేతికర్రతో ఈడ్చి నరిసిని మెడమీద కొట్టేవరకు

'చచ్చానుదేవుడా' అని ఏడుస్తూ, వాతంకమ్మిన కుక్కలాగ గిర గిర గిరగిర తనచుట్టూ తాను నాలుగుసార్లు తిరిగి నడివీధిలో కిందపడి కర్మసాక్షి సూర్యుడికేసి ముఖంపెట్టి కళ్లుతేలేసింది.

చిన్నపరెడ్డి కుప్పనూర్పుకాడికి తూర్పుపొలం పోవాలనుకొని బయలుదేరి వాకిట్లోకొస్తే ఇంత గ్రంథం జరిగి నరసిప్రాణం హరీఅంది. వాకిట్లో నడివీధిన పడివుంది శవం. వీధిలో ఇటూ అటూ పారజూశాడు రెడ్డి. మిట్టమధ్యాహ్నం, భోజనాలసమయం. వీధిలో అంతా నిశ్శబ్దంగా ఉంది. జనసంచారం లేదు. కాని ఏమిచేయడానికీ రెడ్డికి తోచలేదు. కళ్ళకు కమ్మిన కావరం క్రోధి బుద్ధి పట్టగించి ఆ వుద్రేకంలో అంతపని చేశాడు రెడ్డి. ఇప్పుడు అతనికి తలవేడి తగ్గింది. క్రోధం చల్లారింది. ఇది మానవ ప్రపంచమని తెలిసింది. శవాన్ని ఎంతసేపని ఆప్రకారం వాకిట్లో ఉంచడం? ఎవరికంటా పడకుండా ప్రస్తుతం దాన్ని పొద్దిగుమ్మాన్న వాములదొడ్లోకి చేర్పిస్తే, తర్వాత విషయం నిదానంగా ఆలోచించుకోవచ్చు ననుకొన్నాడు. కాని శవం దొడ్లోకి చేరే వుపాయం ఏదీ? తన సేద్యగాం డ్లందరూ కుప్ప నూర్పులో ఉన్నారయ్యె. ఇంట్లోకి పరుగెత్తా డతడు. భార్యా, అతనితల్లీ అన్నం తింటున్నారు. దాసీపనిచేసే యానాది లక్ష్మి పడమటింటి వసారాలో కూర్చొని బియ్యం బాగు చేస్తోంది. ఖంగారులో ఏమీ తోచక భార్యను పిలిచి ఇట్లా జరిగిందని తడబడుతూ చెప్పాడు. తల్లి చెవినిబడింది విషయం. అమ్మయ్యో అని తల్లీ భార్యా గుండెలు బాదుకొన్నారు.

"ముందు శవాన్ని వాములదొడ్లోకి చేరుద్దాం రండి. ఆవిధాన వీధిలో ఉంచడానికి వీలులే" దన్నాడు రెడ్డి.

"సరే! యానాది లక్ష్మినికూడా పిలుస్తాను. ఉండు" అని భార్య లక్ష్మిని పిలిచింది; దానితో రహస్యంగా చెప్పింది విషయం. సంగతంతా వినేవరకు లక్ష్మికి హడలెత్తి "నావల్ల కాదమ్మా ఈపని" అని ఊరిబయట తనగుడెసెకాడికి పేరెంతీసిం దది. "ఆలస్యము అవుతోందర్రా" అనేవరకు, తల్లీ భార్యా రెడ్డీ ముగ్గురూ కలసి వీధిలోకి వచ్చారు. రెడ్డి తిరిగి ఇటూ అటూ వీధిలో నాలుగువైపులా పరకాయించి చూచాడు. జనసంచారం లేదు.

ఇదే సమయం అనుకొని ముగ్గురూ చెయ్యేసుకొని శవాన్ని వాకిటనుంతా వాములదొడ్లోకి చేర్చి ఎండుగడ్డివాములో, లోతుగా దూర్చి బయటికి కనిపించకుండా గడ్డి కప్పి వచ్చేశారు.

కాని రెడ్డికి మనస్సులో దిగులుగానే ఉంది. తానుచేసినపని ఎవరి కంటా పడలేదని నమ్మకమేనా? లేక ఎవరికంటనైనా పడిందా అని అదే ఆలాపన అతనికి గుండెలు కొట్టుకుంటూనే యున్నవి. తిన్నఅన్నం అంతా నీరైపోయింది. ముచ్చెమటలు పోసి శరీరం నిస్సత్తు వయిపోయింది. మాదిగశవాన్ని తాకినందుకు ముగ్గురు వాహకులూ వీధితలుపూ, దొడ్డివాకిలీ గట్టిగా లోతట్టు బిగించి సందులోని బావిదగ్గర వెంటనే స్నానం చేసి గుడ్డలు మార్చి చలవమడతలు కట్టుకొన్నారు "శుభంపలె ఇదేం ఖర్మం వచ్చిందర్రా నిండుయింట్లోనూ" అని తల్లి ముసలిది కంటనీ రెట్టుకొంది. "నోరు విప్పితే గొంతుక పిసుకతా" నని రెడ్డి గదమాయించాడు.

మధ్యాహ్నం ఒంటిగంటా రెండుగంటలు కావచ్చింది. సూర్యుడు కొద్దిగా పడమటికి జారుతున్నాడు. రెడ్డి మళ్లా చుట్ట ముట్టించి తూర్పు వసారాలో ఇటూ అటూ పచార్లుచేస్తూ తడిసినతల విప్పుకొని జుట్టు ఆరబెట్టుకొంటున్నాడు. కర్తవ్యం ఏమీ స్ఫురించడంలేదు. అంతా చికాకుగానే వుంది. రిచ్చపాటుదశలోనే ఉన్నాడు.

ఇంతలో రెడ్డికి చెప్పు లిచ్చివస్తానని రేపటేళనంగా పోయిన అమ్మ యింటికాడ కూడయినా వండకుండా పొద్దు పడమటికి వాలినా రాలేదే అని పొద్దుటేలనుంచీ కూడూ నీళ్ళులేక చూసిచూసి కళ్లుకాయలు కాసి ఆకలికి శోషవచ్చి, అయినా రెడ్డిగారింటికి పోయి విచారిస్తే మందల తెలుస్తుందని నరిసికొడుకూ, కూతూరూ—ఇద్దరూ కలిసి రెడ్డి కెదురుగా వీధి గుమ్మంలో ప్రత్యక్షమైనారు.

"అయ్యా! మాఅమ్మ మీకాడికి చెప్పులు తెచ్చిందే. ఏడబోయిందీ?" అని పిల్ల లిద్దరూ రెడ్డి నడిగారు.

రెడ్డికి ప్రాణాలు నిలువునా ఎగిరిపోయినవి. నిలుచున్నమనిషి తటాలున కిందిచీడీమీద చతికిలపడ్డాడు. నోటిలోచుట్ట జారి కింద పడిపోయింది.

కాళ్ళూ, చేతులూ పటుత్వం తప్పిపోయినవి. పసిపిల్లకాయలిద్దరూ అతని కళ్ళకు పెనుభూతాల్లాగ కనిపించారు. పిల్లలు వాకిట్లోనుంచి కదలలేదు. జవాబివ్వకుండా ఎంతసేపని ఊరుకోగలడు రెడ్డి? ఇంతమాత్రానికే యింత అధైర్యపడితే ఇకముందు జరగవలసినకథంతా ఎట్లా గనడవడం? ధైర్యం చిక్కబట్టుకోవాలనుకున్నాడు. సకిలించాడు. గొంతుసవరించుకొన్నాడు. చాచుకొన్నకాళ్లు ముడుచుకొన్నాడు మూతిమీద చేయివేసుకొని మీసం సవరించుకొన్నాడు. జుట్టు దులిపి ముడిగట్టాడు. భార్యను పిలిచి మంచినీళ్ల తెప్పితచుకొని ఓ లోటానీళ్ళు తాగాడు. పిల్లకుంకల్ని క్షణంలో నమ్మించగలం అనుకొని.

"ఒరే మీఅమ్మ చెప్పులిచ్చి అప్పుడే యింటికి పోయిందిరా, ఇక్కడ లేదు. అది ఇంటి కింకా రాలేదూ?" అన్నాడు.

"లేదయ్యో! పొద్దుటేలనుండి మాకు బువ్వలేదు. ఇంకా యింటికి రాలేదు. ఎక్కడకు పోయిందో" అని వాళ్ళన్నారు.

"పొండి, పొండి, ఇంటికి పొండి. మీఅమ్మ ఇక్కడలేదు. ఎందు కెండలో తిరుగుతారు? పొండి" అని తొందరచేసి కూడులేక ఆకలికి మాడుతున్న పసిపిల్లకాయల కింత అన్నమైనా పెట్టిపంపితే బాగుండునన్న ఆలోచనైనా లేకుండా వాళ్లిద్దరూ తన దృష్టిపథంనుండి తొలగి బయటికి పోతేచాలు ననుకొని, ఆత్రంతో వాళ్ళను తొందరపెట్టి పంపివేశాడు. దిక్కూదెసాలేక, దారీతెన్నూ తోచక వచ్చిన కుర్రకుంకలు వచ్చినట్టుగానే యింటికి పోయారు.

2

మధ్యాహ్నం మూడుగంటలయింది. కాలచక్రం గిర్రున తిరిగిపోతోంది. చీకటి పడితేగాని తను తలపెట్టినకార్యం సాగదని, ఎప్పుడు పొద్దుగుంకుతుందాఅని రెడ్డి కొంతసేపు ఆత్రపడ్డాడు. కాని అంతలోనే అతనికి పొద్దుగుంకుతుందంటే భయంకూడా వేసింది. మొత్తానికి మనిషి

కొంచెం జంకాడు. మొదటున్న ధైర్యం ఇప్పుడు లేదు. గుండెబిగువు జారింది. కాని బయటికల్లా కనిపించకూడదని మేకపోతుగాంభీర్యం తెచ్చి పెట్టుకున్నాడు. అఖరుకు పొద్దు గుంకింది, చీకటిపడింది. రాత్రి ఎనిమిది గంటలయింది. తొమ్మిదయింది.. నెల యింకా పొడవలేదు. అతని సేద్యగాళ్ళల్లో కొంతమంది యింటికి వచ్చారు. వాళ్లలో ఇద్దరిని-జెబ్బపుష్టి, పిక్క- బలిమీ గలవాళ్లని-చాటుకు పిలిచాడు రెడ్డి. భయపడవద్దన్నాడు. ఇదిగో పదిరూపాయలనోటు, ఈనాం తీసుకోండన్నాడు. జరిగినవిషయం అంతా చెప్పాడు.

"మీరు రెండో ఆలోచన లేకుండా ఈశవాన్ని ఊరిబయట పొగడ దొరువులో పారేసి రావాలి. ఇదిగో పదిరూపాయలనోటు. ఊఁ! రెండో ఆలోచన చెయ్యడానికి వీలులేదు. తొందరగా రావాలి. చూడండీ, ఈ రెండు ఈతచాపలలోనూ శవాన్ని చుట్టి తీసుకొనిపొండి. అయిదు నిముషాల్లో పని పూర్తిచేసుకు రావాలి" అన్నాడు రెడ్డి.

పదిరూపాయలనోటు చూచేవరకు ఇద్దరు ముతరాచువాళ్లకూ పేరువ దొరికినట్లయింది. నడుంకట్టారు వాళ్ళు. వామికాడికి పోయారు. దీపం తెచ్చేదాఅని రెడ్డి అనేవరకు వద్దన్నారు. శవాన్ని చాపలో చుట్టారు. కాళ్లతట్టు ఒకరూ, తలతట్టు ఒకరూ ఎత్తుకొన్నారు. దొడ్డిగుమ్మంకాడికి వచ్చారు.

"ఉండండి! ఉండండి" అని రెడ్డి వాళ్ళను అదలించాడు. తాను తలుపు వోరవాకిలిగా తీసి ముందు వీధిలోకి పోయాడు. రాత్రి పదిగంటలు దాటి వుంటుందనుకొన్నాడు. వీధిలో నిశ్శబ్దం గమనించాడు. ఇక వెళ్ళండన్నాడు. ముతరాచు లిద్దరూ కళేబరాన్ని వీధి దాటించారు.

ఇక రెడ్డికి కాస్త స్థిమితం ఏర్పడుతూ ఏర్పడుతూ వుంది కాని పోయిన మనుష్యులు తిరిగి తన కళ్ళపడేవరకూ అతనికి పూర్తిశాంతి చిక్కేటట్టు కనపడలేదు. ఇంతలో వెళ్ళినవాళ్ళు పావుగంటలో వచ్చి జయ భేరీ మోగించారు. రెడ్డి 'అమ్మాయ్యా!' అనుకొని భోజనానికి లేచాడు.

నరిసిపిల్లలిద్దరూ ఆ పగలూ, ఆ రాత్రీ ప్రక్కయింటి మాదిగయింట్లో కూడు తిని దిగులుతోనే ఆ రాత్రంతా గడిపారు. తెల్లవారింది. సూర్యుడు

తిరిగి తనధర్మం నిర్వర్తించడానికి ప్రాక్పీఠాన్ని అధిష్టించి ఈ విశ్వ ప్రపంచంలో జరిగే సమస్తకర్మలూ వీక్షిస్తూ, వాటికి సాక్షీభూతుడైన ప్రత్యక్ష దేవతవలె ప్రకాశించి పోతున్నాడు. బారెడు పొద్దెక్కేసరికి ఎవరిదో ఆడదాని శవం ఊరిగమడి పొగడపొర్వులో పైకి తేలిందని గ్రామంలో పుకారు పుట్టింది. గ్రామ మునసబు వెట్టి నౌకర్లను పిలిపించి శవాన్ని బయటికి తీయించి చూచి మాదిగ నరిసి శవంగా గుర్తించి మాదిగవాడకు కబురు చేశాడు. మాదిగవాళ్లంతా చుట్టబెట్టుకొని నరిసిపిల్లకాయలతోసహా దొరువు కాడికి వచ్చారు. శవాన్ని చూచారు. నరిసి పసిపిల్లలిద్దరూ ముందుకు వచ్చి శవం మీదపడి గొల్లుమన్నారు. "అయ్యో! పసిపిల్లకాయలిద్దరినీ అన్యాయం చేసి పోయిందే" అని పిన్నాపెద్దా అందరూ దుఃఖించారు. కూడా వచ్చిన వాళ్లు పిల్లవాళ్లని ఇవతలికి తీసి ఓదార్చారు.

పిమ్మట గ్రామమునసబు పోలీసువారికి రిపోర్టుచేయడంతోటే పదకొండుగంటలికి వచ్చి వాలారు వారు. ఈలోపల ఎట్లా పొక్కిందో ఆనోటా ఆనోటాబడి అసలువిషయం—చిన్నపరెడ్డి నరిసిని కర్రతో కొట్టి చంపి రాత్రివేళ శవాన్ని దొరువుకో తోయించాడని— ఊరూ వాడా పొక్కిపోయింది. లోకంనోరు మూయడానికి మూకుడేది? సూర్యుడు నడినెత్తిమీదికి వచ్చేకొద్దీ గ్రామంలో పుకార్లు బలమైపోతున్నవి. కాని ప్రత్యక్ష సాక్ష్యంమాత్రం రాలేదు.

ఒక సబినస్పెక్టరూ, ఒక సార్జెంటూ, ఇద్దరు కనిస్టీబుల్లూ వచ్చారు. గ్రామంలో అడుగు పెట్టీ పెట్టంగనే పసికట్టారు సంగతి. వారిముక్కుకి కమ్మంగా తగిలింది వాసన. అసలే పాముచెవులయ్యే వాళ్లవి అందులోనూ ఇసుకలోనుంచికూడా నూనె పిండగల చాతురీధురీణులు వాళ్లు, ఘటనాఘటన సమర్థులు. ఇకనేం, రొట్టె విరిగి నేతిలో పడినట్టయింది. ఇక సవాలక్షగ్రంథం జరిగించ వచ్చు. సబినస్పెక్టరు బాగా సార్వీసుగలచెయ్యి. బహుబింకంగానూ, బెట్టుగానూ నడిపాడు గ్రంథం.

చిన్నపరెడ్డి పట్టూవిడుపూగలమనిషి; ప్రవాహం పొంగి అలలు మీదికి వచ్చినపుడు క్రిందికి వంగి తాకుడు తప్పించుకొనే నేర్పరి. అలవాటు లేనిపని చేసినందుకు మొదట్లో కొంత అధైర్యపడి కలగదొక్కుకొన్నా

రెడ్డి క్రమేణా గంటలు గడిచినకొద్దీ అంతరంగికులైన ఒకరిద్దరు కావలసిన వాళ్ళతోనూ, మునసబుతోనూ సంప్రదించుకొని ఎటువచ్చి ఎట్లా తిరుగుతుందో వ్యవహారం అని తనజాగ్రత్తలో తాను ఉన్నాడు. త్రినేత్రుడికి తెలియకుండా పోలీసువారికీ వీరికీ సంధానం జరిగిపోయింది. చిన్నపరెడ్డి ఇనపపెట్టెకాడికి పోయి లక్ష్మీదేవిని స్తవంచేశాడు. ప్రత్యక్షమై, మళ్లీ రాలూ సవరించుకొని వస్తానని బయలుదేరింది దేవి. పోలీసు లెవ్వరూ చిన్నపరెడ్డి యింటివైపుకూడా మెదలలేదు పాపం. దక్షిణపు గమిడిలో వున్న గ్రామమునసబుయింట్లోనే భోజనం వగైరాలకు పోలీసులకు బస. కర్మకాండ యావత్తు సహస్ర నామార్చనతో అక్కడనే ఓ పావుగంటలో పూర్తయి పోయింది.

అయిదుగురు పంచాయితీదార్లు మధ్యాహ్నం ఒంటిగంటకు వెలిశారు "కడుపులో నొప్పివల్ల బాధపడుతూ, ఆ బాధభరించుకోలేక నరిసి నిన్నటిరాత్రి ఊరిగమిడి దొర్వులో పడి ఆత్మహత్యచేసుకొన్నదిగాని ఇతర అనుమానాస్పదమైన కారణము లేమిన్నీ లేవని పంచాయితీదార్లమైన మా అభిప్రాయం" అని తీర్పిచ్చి సంతకాలు పెట్టారు పంచాయతీదార్లు. అనుమానా లేమిన్నీలేనందున శవాన్ని డాక్టరుపరీక్షకు పంపవలసిన అవసరం లేదని పోలీసువారు శవాన్ని మాదిగెలవశం చేయగా దాన్ని తగురీతిని దహనం చేశారు.

ఎవరిదారిన వారు వెళ్లారు. మాదిగెలకు సమాచారం యావత్తు తెలిసి వాళ్ల మనస్సుకి తెచ్చుకొని బలవంతులైనప్పటికీ చిన్నపరెడ్డిచేసిన దురంతానికి కోపం పట్టజాలక అక్కసం వెళ్లగక్కుతూ, వాళ్లలో వాళ్లు మీటింగులు పెట్టుకొని అప్పటిలో ఏమీ బహిరంగంగా చేయదలపెట్టకుండా, సమయంవచ్చినపుడు ఈరెడ్డిని ముప్పతిప్పలాపెట్టి మూడు చెరువులనీళ్లూ తాగించాలని తీర్మానాలుచేసుకొని నివురుగప్పిన నిప్పులా గమ్ముమని పలక్కుండా ఊరుకొన్నారు.

3

ఆరోజు కారోజు వ్యవహారం అంతా పరిశ పాటెపోయి చిన్నపరెడ్డి మనస్సు స్థిమితపడింది. యథాప్రకారం అతను తనకార్యాలన్నీ చక్కపెట్టు కొంటూ మామూలుగా వీధిలో నలుగురులోకీ రావడం చేయడం జరుగు తోంది. అంత హడావుడిలోనూకూడా నరిసి తెచ్చినచెప్పులు మరచి పోకుండా అప్పుడే లోపల వోబుట్టలో భద్రపరిచివుంచాడు. కాని కథంతా తలక్రిందయేవరకు ఈగొడవలో పడి చెప్పులసంగతే మరిచాడు. పోలీసు వారు వెళ్లిన మూడోరోజున తనకి బయటికి పోవడానికీ చేయడానికీ ఎండల్లో కష్టంగా ఉన్నందువల్ల అతను కొత్తచెప్పుల్ని బయటకు తీశాడు. తీసి కాలు పెట్టబోయేవరకు అతనికి నరిసి తటాలున జ్ఞప్తికి వచ్చింది. కాలు చెప్పులో దూరడానికి జంకింది. ఒక్క నిమిషం నిదానించి ధైర్యం తెచ్చుకొని రెండుచెప్పులూ కాళ్లకు తొడిగాడు. రెండుమూడురోజులు ఆ చెప్పులతోనే పొలంఅంతా తిరిగాడు. చెప్పులు కుట్టడంతీరూ అంతా షోకుగానే వున్నది. కిర్రుకూడా ఉంది. కుట్టడం మొగవాడు కుట్టాడుకాబట్టి లోపంలేకుండానే తయారుచేశాడు. కాని కొత్తచెప్పులకి ఆముదం వేయడంమాత్రం ఆడది నరిసి అవడంవల్ల చమురు అంతబాగా పట్టలేదు చెప్పులకు. అందులో మండు వేసవికాలం అవడంచేత ఎండలకి చర్మం బహుబిరుసెక్కి కొయ్యబారిపోయివుంది. అవసరంకొద్దీ చెప్పులకు చమురు బాగా పట్టిందా లేదా అనే ఆలోచన లేకుండా తెచ్చిన చెప్పులు తెచ్చినట్టుగానే తగిలించి చిన్నపరెడ్డి పరధ్యానంతో ఇతరపనులమీద తిరుగుతూవచ్చాడు. కాని మూడోరోజుకి, కుడికాలు చెప్పు ఒరుసుకొని పాదంమీద రెండుచోట్ల కరిచింది. దానితో రెండు చిన్నపుళ్ళయినవి. దీనితల్లికడుపుకాల చెప్పుకరిస్తే తగని బాధ! అయినా ఇదేంచేస్తుందని పాపం

లెక్కపెట్టకుండా మొండికెత్తి తిరిగాడు రెడ్డి. పాదంమీద లేచిన పుళ్ళు నీళ్లలో తడిసినవి. చెప్పులు కరిచిన పుండు నీళ్లలో తడవకూడ దంటారు మరి తడవడంతో అవి నీరుపోసి బొబ్బలెక్కినవి. అదే పోతుందని లెక్కపెట్టకుండా చిన్నపరెడ్డి ఆపుళ్లమీదనే మళ్ళా చెప్పు తొడిగి మొండికెత్తి బండతనంతో మరిరెండురోజులు తిరుగుతూవచ్చాడు. మళ్ళా యథాప్రకారం కాలు తడుస్తూనేవుంది దీనికితోడు భోజనంలో పెసరా శనగా మొదలయిన పప్పుదినుసులు తగులుతూవచ్చినందున పుళ్లురెండూ చీముపోసినవి. దానితో కాలు కొంచెం బరువుచేసింది. పోటు జాస్తీ అయింది ఆరోజుకారోజు. కొంచెం పులకరంకూడా తగిలింది. పూర్వపు మొండితనంతో తిరగడానికి వీలులేకపోయింది. కాని చెప్పులు తిరిగి తొడగకపోయినా పుళ్ల వెంటనే తగిన చికిత్స చేయడానికిమాత్రం అతడుపేక్షచేసి, పైగా భోజనంలో మామూలుప్రకారం మజ్జిగా పెరుగూ వగైరాలు యావత్తూ వేసుకొని తింటూవచ్చాడు. అందువల్ల కాలిమీద రెండుపుళ్లూ క్రమేణా వృద్ధిఅయి బాధ ఎక్కువైంది. మంచం ఎక్కే స్థితికి వచ్చింది. అప్పటి కప్పుడే పది రోజులైంది. కాలిపోటువల్ల రాత్రిళ్ళు నిద్రలేదు. కూచోనివ్వదు, నిలవ నివ్వదు, పడుకోనివ్వదు కాలు. అప టికి గ్రామంలో చట్కారివైద్యాలు కొన్ని చేయించాడు. ప్రయోజనం లేక పోయింది. పదిహేను రోజులైంది. అన్నహితువు తగ్గింది. శరీరం నీరసించింది. బాధ జాస్తి అయింది. మనిషి సగమయిపోయాడు. ఏమిచేయడానికీ తోచలేదు. అందులో చైత్ర వైశాఖమాసాలు—మండువేసవి. తగనిదాహం—రోజుకుముప్పై, నలభై సార్లు అల్పాచమానం—నిస్సత్తువ— లేవలేని స్థితి వచ్చింది. మంచం మీదనే సమస్తమూ జరుగుతున్నవి. ఏమేమి వైద్యాలో చేశారు. ఎందరెందరికో మొక్కుకొన్నారు. కాని రెడ్డికి నయంలేదు. ఇరవై రోజులైంది. నెల్లాళ్ళుకూడా అయింది. సేద్యం నాద్యం విచారణంతా తలమనిషికే వదిలేశాడు రెడ్డి. ఇంట్లో ఇతరసంతన లేకపోయె. తల్లీ భార్యా అస్థి అరిగిపోయేటట్టు చాకిరీ చేస్తున్నారు.

ఇంట్లోస్థితి ఈవిధంగా ఉండగా మూలిగే నక్క మీద తాటికాయ పడ్డట్లు చిన్నపరెడ్డి ఎద్దులలో ఏనుగు పిల్లలాంటి మూడువందల రూపాయల ఖరీదుచేసే ఎద్దుకు ఇపిరివాప్పవల్ల జబ్బుచేసి మూడోనాటికల్లా తాం అసి నల్లరాయి బద్దలైనట్లు బద్దలయి పశువులదొడ్లో చచ్చిపోయింది. ఆసంగతి వినేవరకు చిన్నపరెడ్డికి నవనాళ్ళూ కుంగిపోయినవి దొడ్లోఉన్న ఎద్దును చూడాలని కోరిక పుట్టి అత డొకటిరెండుసార్లు లేచాడుగాని కాలుకింద పెట్ట లేకపోయాడు. ఆఖరుకు అతని బలవంతంమీద అతను పడుకొన్న నులక మంచాన్ని నలుగురు సేద్యగాండ్లు సాయంపట్టి మంచంసహితంగా అతన్ని దొడ్లోకి తీసుకుపోయి చచ్చినయెద్దును చూపించారు. ఎద్దును చూచేవరకు చిన్నపరెడ్డి బావురుమని ఏడ్చాడు. వెంబేలు పడవద్దని ధైర్యంచెప్పి యింట్లో వాండ్లు తిరిగి మంచాన్ని లోపలికి సాయంపట్టించారు.

ఉదయం పదిగంటలకు చచ్చింది ఎద్దు. సామాన్యమైన ఎద్దుకాదు. పిల్లయేనుగవలె మంచిబలంమీద ఉన్నది. దాన్ని బయటికి తీయాలంటే ఏనలభైమందో కావాలి. చిన్నపరెడ్డి మాదిగవాళ్ళకి కబురంపాడు. దొరికింది సమయం అనుకున్నారు మాదిగలు. నరిసి వాళ్ళకడుపులో పెట్టి పోయినచిచ్చు చల్లారలే దింకా. ఆనాటికానాడు నిజం పూసగుచ్చినట్టు ఒక్కొక్కసంగతే చెవినిపడేవరకు వాళ్ళకు రగిలిపోతుంది కడుపులో. అందులో పట్టుపట్టారంటే అతి మూర్ఖపుపట్టు వాళ్ళది. హఠంపట్టితే త్రిమూర్తులు దిగివచ్చినా ససేమిరా అనే రకం. అదిగాక ఇప్పటికి ఎన్నితరాల నుంచో గ్రామంలో కల్లా పెద్దమాదిగ అని గౌరవంతో బహు చాకచక్యముతోనూ తెలివితేటలతోనూ మాదిగవాడలో అనాది కట్టుబాటులు చెడకుండా జరుపుకొన్నారు నరిసిమొగుడు ఆదిగాడూ, వాడి తాతముత్తాతలూను. అట్లాంటి గౌరవంగల కులపెద్దకుటుంబానికి నేటికి చిన్నపరెడ్డి హయాములో ఇన్ని కడగండ్లు వచ్చినందుకు మాదిగ లందరూ శివమెత్తి పరవళ్ళుతొక్కుతున్నారు. ఏమైనాసరే ఆరుమూడైనా మూడారైనాసరే చిన్నపరెడ్డియింటికి

ఉద్యోగానికిమాత్రం మాదిగవాడయినా డెవ్వడూ పోగూడదని ప్రమాణాలుచేసుకొన్నారు. చుట్టుప్రక్కలపది మైళ్ళదూరంలోగల అన్నిపల్లెల్లోనూ మాదిగవాళ్ళందరికీ వీళ్లే పురెక్కించి సమ్మెకట్టించారు. చిన్నపరెడ్డికి ఈసంగతి తెలియనే తెలియదు.

మాదిగలెవ్వరూ రానన్నారన్నసంగతి పోయిన మనిషి వాపసు వచ్చి చిన్నపరెడ్డితో చెప్పాడు. రెడ్డి మంచంమీద ఉన్నాడు. పుళ్లురెండూ క్రమేణా పెరిగి కాలంతా వ్యాపించి పాదమంతా అలుముకొని ఒకపెద్ద వ్రణమైంది. పొద్దుగూకవచ్చింది. ఉదయం పదిగంటలకు చచ్చినయెద్దు సాయంత్రంవరకూ అట్లాగే వున్నది దొడ్లో. దేనికని తాపత్రయపడగలడు, పాపం, చిన్నపరెడ్డి? ఇంట్లో ఆడసంతన తప్ప మగసంతన లేకపోయె. జీతగాళ్లూ సేద్యగాళ్లూ వో డజనమందుగు రున్నప్పటికీ వాళ్ళవల్లఅయ్యే పని కాదయ్యె ఇది. వ్యవహారమంతా అడ్డం తిరిగినట్టు కనిపించింది. రెడ్డి తాను స్వయంగా పోయి చూసుకొంటేనేగాని చక్కపడేటట్టు లేదు వ్యవహారం. స్వయంగా వెళ్లినప్పటికీ లాభం వుండేటట్టు లేదు. ఏమి చేయడానికీ తోచక గ్రామమునసబును పిలిపించి సంగతి యావత్తూ చెప్పాడు రెడ్డి. ఆరోజు చీకటిపడినందున మరునాడుదయాన్నే తాను మాదిగలను పిలిపించి విచారిస్తానని చెప్పి మునసబు వెళ్లిపోయినాడు

మరునాడు ఉదయాన్నే మాదిగవాళ్ళను పిలిపించి సంగతేమిటని విచారించి పరిష్కారంచేద్దామనుకొన్నాడు మునసబు. కాని అప్పటికప్పుడే చాలాగాథ పెరిగి అనేక విషయాలు అతని చెవికి వచ్చినవి. మాదిగలందరూ సభచేసి సమ్మెకట్టినారనీ, ఒకటి కాదు లక్ష యిచ్చినా సరే, ఈదెబ్బతో మట్టుకు చిన్నపరెడ్డి గుమ్మం తొక్కడానికి వీల్లేదనీ, ఆసామి లెంత హింసించినా వాళ్ళు అన్నింటికీ తెగించివున్నారనీ యిట్లాంటివార్త లనేకం బయలుదేరాయి. తెల్లవారేవరకు గ్రామం అట్టుడికినట్టు ఉడికిపోతోంది. "అంత మదించి కిందా మీదా తెలుసుకోకుండా ఆడదాన్ని హత్యచేస్తే

ఊరికేపోతుందా" అని కొందరూ, "పాపం నెల తిరగకుండానే చిన్నప రెడ్డి కన్ని కష్టాలు వచ్చిపడ్డ"వని కొందరూ, "డబ్బుచూపితే వాళ్లే వస్తారు. రాకేంచేస్తారు మాదిగె" అని కొందరూ అంటున్నారు. చిన్నపరెడ్డికి కావలసిన బంధువు లందరూ మాదిగవాళ్లచేసే ఆలోచనలకి ఆగ్రహపూరితులై "ఈ దెబ్బతో చూడు, మాదిగవాళ్లను రూపుమాపుతా"మని హుమ్మస్సుతో గంతు లేస్తున్నారు. వ్యవహారం శ్రుతిమించి రాగాన పడేటట్టుగా వున్నదని గ్రహించి మునసబు "రవంత నిదానించండోయి. ఇట్లా తొందరపడే చిన్నప రెడ్డి యింతవరకూ తెచ్చాడు వ్యవహారమంతాను. పూర్వపురోజులు కావివి. నిదానం మంచి"దని వాళ్లను శాంతపరుస్తూ వచ్చాడు. పేరుప్రతిష్ఠల మాట ఎట్లాగున్నా సమయాన్ననుసరించి మాదిగలను నయాన్నా భయాన్నా సాధించి చచ్చిన యెద్దును బయటికి లాగించి కార్యం కొనసాగించుకోవడంకంటె మరో గత్యంతరం లేదనుకొన్నాడు మునసబు.

పదిగంటలు కావచ్చింది. తాను పిలిపించినా గ్రామంలోకి వచ్చేటట్టు లేరు మాదిగలు. పూర్తిగా వేడిమీద ఉన్నారు. తొందరపడి ప్రయోజనం లేదనుకొన్నాడు మునసబు అదిగాక మొట్టమొదట చిన్నపరెడ్డి చేసినదంతా దుర్మార్గంఅని అతనికీ తెలుసు. అందువల్ల మాదిగవాండ్లతో ఎట్లాఅంటే అట్లా అడ్డంతిరిగి మాట్లాడితే వీలులేదని గ్రహించాడు. ఒకసారి చిన్నప రెడ్డియింటికి పోయి మాట్లాడివచ్చాడు. అతడు మహాసముద్రంలో ఉన్నాడు. "నీయిష్టప్రకారం చేసి యెద్దును బయటికి సాగనంపే వుపాయం చూచి మానం కాపాడు మామా" అని చిన్నపరెడ్డి మునసబు రెండుచేతులా పట్టుకొని దీనంగా ప్రార్థించాడు. మునసబు గ్రామచావడికి వచ్చాడు. గ్రామంలో ముఖ్యులు నలుగురు రెడ్లనూ పిలిపించాడు. విషయం సవిస్తరంగా చెప్పాడు.

"ఊళ్ళో చచ్చినగొడ్డును మాదిగాడు తీసుకొనిపోకపోతే మరొకరు వీళ్ల తాత ఎవరువచ్చి తీసుకొని పోతారనుకొన్నారో ఈ మాదిగలు? పిలిపించి నలుగురిలో అడగండి. ఈనాడు వీళ్ల కొత్తమామూలు తీసుకొస్తే

అంతేనా? ఆ ఆటలు సాగవలసిందేనా? పిలిపించండి. ముందు పెద్దమాదిగ వాణ్ణి పిలిపించి అడగండి" అని ఆ నలుగురులో ఒకరెడ్డి అన్నాడు. సరేనని పెద్దమాదిగవాణ్ణి గ్రామరచ్చకు పిలిపించారు. మాదిగ అందరూ కూడ బిలుక్కొని "సరే, పోయి నిజం చెప్పేసిరా. భయమేముంది? మనసేం కొడతారా చంపుతారా? చంపితే చస్తాంలే" అని పెద్దమాదిగను పంపారు. వాడు రచ్చకాడికి వచ్చాడు. రెడ్లు నలుగురూ "చచ్చిన యెద్దును తీసుకొని పోయే ఆలోచనచేసి, ఏదో ఆయినవల్ల నాలుగు పావులు అదనంగానే ఈనాం తీసుకోండి" అని పెద్దమాదిగతో అన్నారు.

"మావాళ్ళు వినేటట్టులేదు సామీ! నన్ను ముక్కలుగా కోసినాసరే. ఈదపాకు ఈపనిమాత్రం చేయలేను" అని చెప్పి దణ్ణంపెట్టి పెద్దమాదిగ వాడు వెళ్ళిపోయినాడు.

వ్యవహారం ఆఖరుకు గడ్డుబారింది. డబ్బాశ పెట్టినా తాడు పారేటట్టు కనిపించడం లేదు. ఎద్దు చచ్చి అప్పుడే రెండోరోజు. ఏనుగంతశవాన్ని దొడ్లో ఆ విధంగా పెట్టుకొని యింట్లో సంసారంచేయాలంటే భయంగా వుంది యింటిల్లిపాదికీని. ఏమి తీర్మానం చేశాడో తెలుసుకురమ్మని మునసబు కాడికి చిన్నపరెడ్డి మనిషిని పంపాడు. తాడు బిగుసుకొన్నదని అతడు జవాబిచ్చాడు. చిన్నపరెడ్డికి కాలిమీద వ్రణబాధ జాస్తీగా వుంది. దొడ్లో పసరం బయటికి పోయేదారి కనిపించడంలేదు. ఇతర యెద్దులూ ఆవులూ బర్రెలూ— అన్నీ దిగులుపడి మేతమేయడం చాలించి రాత్రితెల్లవార్లూ నిలబడి అంబా అంబా అని అరుస్తూ గుంజచుట్టూ తిరుగుతూ గలభాచేస్తున్నవి. తెల్లవారి వాటిని బయటికి తీసినపుడు ప్రతి పసువూ చచ్చిన ఎద్దుకాడికి పోవడమూ, అదొకవిధమైన బెదురుచూపులతో దాన్ని మూ చూడడమూ; మూచుడడంతోనే మొన్నటివరకు వాటితో కూడాతిరిగిన గొడ్డు అయినప్పటికీ, అది చలనం లేకుండా పడివుండడం చూచి యితరపసువులన్నీ బెదురుకొని తోకలెత్తి

చెవులు నిక్కబెట్టి నాలుగుకాళ్ళమీద ఒక్కసారి యెగిర గంతువేస్తూ దూరంగా పారిపోవడమూ ఆరంభించినవి. పశువులదొడ్డి అంతా ఖంగాళీ అయి కళావిహీనమై భూతప్రేతపిశాచాదులు తాండవిస్తూవున్నట్టుంది.

మర్నాడుకూడా సాయంత్రంఅయింది. మాదిగవాళ్ల ఎక్కినగు రాన్ని దిగలేదు. గ్రామం దద్దరిల్లిపోతోంది. ఎవరికీ కర్తవ్యం పాలుపోవడంలేదు. గ్రామమునసబు పోలీసువారికి రిపోర్టుచేద్దామనుకొన్నాడు. చేస్తే మునసబు అధికారం చేతిలో పెట్టుకొన్న తననే ఏదో విధంగా కూలీలచేత ఎత్తించి ప్రారెయ్యమని ఉత్తర్వు చేస్తారేమో అని భయపడ్డాడు.

చీకటిపడింది. ఎద్దుకళేబరం నీచుకంపుకొట్టడం ఆరంభించింది. చిన్నపరెడ్డి ముక్కుకి వాసనకొట్టింది. తనకాలిమీద కురుపు వాసనఅయిందీ దొడ్లో ఎద్దువాసన అయిందీ మొదటలో అతని కవగాహన కాలేదు. రాత్రి పొద్దుపోయినకొద్దీ ఎద్దువాసన ఎక్కువైంది. చిన్నపరెడ్డికి దిక్కుతోచడం లేదు. చూడడానికి వారూ వీరూ వస్తూ పోతూవున్నారుగాని మాదిగవాండ్ల సంగతి ఎవరికీ అలవికాలేదు. మునసబుకుకూడా ఆందోళన ఎక్కువైంది. గ్రామాధికారిగా వుండి ఇంతమాత్రంపని చేయించలేక పోయావని పై అధికార్లు చివరి కొచ్చేవరకు తననెత్తి మీదికి తెచ్చిపెట్టుతారేమోనని అతనికి ఖంగారు పుట్టింది. కాని యేంచేయగలడు పాపం? మాలవాడకు చెప్పి పంపి పదిమందిని పిలిపించాడు కల్లు పోయిస్తానని చెప్పి అనేకవిధాల పోరి వాళ్లను బ్రతిమిలాడినాడు. "మాదిగవాళ్ల చేయవలసినపనిని మమ్మల్ని చెయ్యమంటారేందయ్యా?" అని వాళ్ళ నోట్లోజవాబు నోట్లో వుండగనే వెళ్లిపోయారు.

తెల్లవారింది మూడూరోజు. ఎద్దును కుక్కలు తినకుండా ఈత చాపలు కప్పి యిటికరాళ్ళు ఎత్తిపెట్టారు. చిన్నపరెడ్డి సేద్యగాండ్లను పిలిచి ఈదఫాకు ఎట్లాగో మాట దక్కించమన్నాడు.

"ఎవరు చేసుకోవలసిన పనులు వాళ్లు చేసుకోవలసిందేకాని యిట్లా టిదానిలో లక్షయిచ్చినా మావల్లకా"దని వాళ్ళు తిరగబడ్డారు. తెల్లవారేసరి ఎద్దుకళేబరం కుళ్లి గబ్బు జాస్తీఅయింది. గవులుకంపు బయలుదేరింది చుట్టుపక్కల యిరుగు పొరుగు వాళ్ళకు దుర్భరమైంది వాసన. మాదిగలు చంకలు తట్టుకొంటున్నారు. చిన్నపరెడ్డి దబ్బాళ చాలా చూపించాడు. కాని అలగాజనంకూడా ఆతట్టు మెదలడమే చాలించుకొన్నారు. గ్రామంలో. పెద్ద లకు గత్యంతరం తోచడంలేదు. మునసబు గ్రామచావడిలో సభచేయించాడు. పెద్దల నందరినీ, పిలిపించాడు. సభాపతి వేదాంతం సుబ్బావధానిగారినీ, రంగయ్యసెట్టినీ, రెడ్లనూ, చాకలి, మంగలి, కమ్మరి వగైరా పనిపాటల వాండ్లనూ పిలిపించాడు. అందరూ చేరారు. పెద్దమాదిగనుకూడా పిలిపించ మన్నారు. వాడు మళ్లా వచ్చాడు.

సభలో ధర్మసందేహాలు చాలా బయలుదేరినవి. "ఇట్లాంటి ఘట్టాలలో చిక్కువచ్చినప్పుడు ధర్మశాస్త్రాలు ఏం చేయవలసిందని చెప్పు తున్నావో శెలవివ్వ వలసిం"దని అవధానిగారిని సభవారు ప్రశ్నించారు.

"చెప్పడాని కేముంది? వర్ణాశ్రమధర్మాలకు తలవెంట్రుకవాసికూడా లోపం రావడానికి వీలులేదు. ఎవరెవరి కులవృత్తులు వారువారు సశాస్త్రీయంగా చేసుకోవడమే కర్తవ్యమని ధర్మశాస్త్రం చెప్పుతున్న"దని అవధానిగారు శెలవిచ్చారు.

మునసబు:—అవును స్వామీ ఇప్పుడు మాదిగలు వాళ్లపని వాళ్ళు చేయడానికి నిరాకరించారుగదా. గ్రామంలో ఆ పశువు అట్లా కుళ్ళిపో వలసిందేనా?

అవధాని —వాళ్లపనివాళ్ళు చేయడంలేదనడానికి మాదిగల యిష్ట మేనా ఏమిటి? అట్లాంటి అధికారాలు ఏమీ వాళ్లకు లేవు.

మాదిగ కులపెద్ద:--దణ్ణంపెట్టి చెప్పుతా సామీ! బాపనోళ్లందరూ వారి పనులు వారు చక్కంగా చేస్తుండారా అంటా?

అవధాని:—అధికప్రసంగం చేయబోకు. బ్రాహ్మణుడు ఏమి చేసినా తప్పులేదని ధర్మశాస్త్రాలు ఘోషిస్తున్నవి.

మునసబు:—ఈవాదన కేమిగాని అవధానిగారూ! ఇప్పట్లో మనం చేయతగ్గ దేముందో తమరు శెలవియ్యాలి.

అవధాని:—చెప్పానుగా. ఆపశువును మాదిగవాళ్లే యెత్తి పారవేసి తీరవలె.

మాదిగ:—"ఎందుకు సామి! తమరిట్లా శెలవిస్తారు? పెద్దపెద్ద ఆసాము లందరూ చేరి మమ్మల్ని ప్రాణాలతో బతికనివ్వకుండా చేశారు. ఒక్కపూట చెప్పులు తేవడం ఆలస్యమైందని చిన్నపరెడ్డిగారు అడదాని ప్రాణం తీసేశారు. ఏమో మా దిగోళ్లంటే అంత అలుసుగా వున్నారుకాబోలు మీ అందరికంటికీని. మామాదిగోళ్ళ యినాం భూములన్నీ సర్కారులో కలిసి పోతూవుంటే మీరందరూ ఏంచేశారు సామీ? గ్రామానికి మాదిగ వాడు పనికిరానివాడా? చాకలోడికీ, మంగలోడికీ, కుమ్మరోడికీ, కమ్మరోడికి -అందరికీ మాన్యాలు ఉంచి మాదిగోళ్లకిమాత్రం ఎందుకు లేకుండా చెయ్యాలి సామీ? మేం చేయ లేముసామీ' ఈచాకిరీలు. తమ రిష్టంవచ్చి నోళ్లచేత చేయించుకోండి" అని చెప్పుతూ సభ విడిచి వెళ్లిపోయాడు.

అవధానిగారికి వ్యవహారం పరిష్కారం చేయడమెట్లో ఆలోచన తోచలేదు. "మీ యిష్టం వచ్చినట్టుచేసి ఎట్లాగో ఆయెద్దు కళేబరాన్ని బయటికి సాగనంపే వుపాయం చూడండి" అంటూ ఆయన లేచి పిర్రల కంటుకొన్న మట్టి దులుపుకొన్నాడు.

మనసబు—"లేవబోకండి స్వామీ! ఈపరిస్థితుల్లో మనం ధర్మశాస్త్రాలు తిరగవేస్తూ శుష్కప్రియాలు చెప్పుకొంటూవుంటే కార్యంలేదు. ఎట్లాగో అనుకొన్నపని జరిగించాలె. పూర్వపు కట్టుబాట్లు ఇప్పుడు లేవు. కాలం అంతా మారిపోయింది. గ్రామంలో శవం పడివుంటే అది నాపనికాదని ఎవరి మట్టుకు వాళ్లు చేతులు ముడుచుకొని కూచుంటే ఎట్లా? అవి కుళ్ళి ఊరికంతకీ

మోసం తెస్తుంది. కాబట్టి నామాట విని మనలో పిన్నా పెద్దా, బ్రాహ్మణ అబ్రాహ్మణ అనేభేదం లేకుండా అందరమూ చేతులు కలిసి ముందు ఆయెద్దును బయటికి లాగి పూడ్చి పెడదాం రండి" అని అనేవరకు ఇక గత్యంతరం తోచక అక్కడ చేరిన నలుగురు పెద్దలూ సరేనని ఒప్పుకో వలసివచ్చింది.

అవధానిగారుకూడా పరిస్థితులబలాన్ని తప్పించుకోలేక సరేనన్నాడు. పెద్దలందరూ, వర్ణవివక్షత లేకుండా సంఘాని కందరికీ సంబంధించిన కార్యంపట్ల నడుములు బిగించేవరకు, అదివరదాకా తప్పించుకొనితిరిగే చిల్లర జనానికి సిగ్గు వచ్చి వాళ్ళుకూడా తయారైనారు. అంతా అయిదు నిముషాల్లో ఏభై మంది పోగైనారు. ఎద్దు నిక గ్రామంలో వుంచడానికి వీలులేదన్నారు. పట్టండంటే పట్టండని మునసబూ కర్ణమూ అవధానీ పెద్దరెడ్డీ చిన్నరెడ్డీ చాకలీ మంగలీ యానాదీ వైశ్యా—ఒకరేమిటి, సమయానికి చేతికందిన వాళ్ళందరూ చేరి సాయంపట్టి యెద్దును ఊరిబయటకు తీసుకొనిపోయి ఎట్లాగైతేనేం భూస్థాపితం చేశారు.

మాదిగలందరూ పొట్టలుబ్బ నవ్వుకొంటున్నారు. తమపట్టు నెగ్గిందని సంతోషించారు. "కానీ చూతాం, ఎంతకాలమని యిట్లా మాదిగపని అంతా గ్రామస్థులు చేయగలరో, చూతాం లెండిరా" అని వాళ్ళింకా బిర్రుమీదనే ఉన్నారు.

౪

ముందుపరిస్థితులు ఎట్లాగున్నా చిన్నపరెడ్డికి ప్రస్తుతంలో ఒకగండం తప్పింది. కాని గండం తప్పిందని సంతోషిస్తాడా, లేక తనమూలాన్న గ్రామాని కింతకష్టం వచ్చిందని దుఃఖిస్తాడా? పశ్చాత్తాప పడ్డాడు. సమయానిక్తి

మాదిగలు కట్టినసమ్మె తలుచుకొని ఆక్రోశపడ్డాడతడు. కాని తనది నిస్సహాయస్థితి. ఏమి చేయగలడు?

కాలికురుపుబాధ మరీ జాస్తీఅయింది. పాదం అంతా కుళ్లి పోయింది. బాధ భరించడం కష్టమవుతోంది. ఎన్ని సదుపాయాలు చేసినా అది తగ్గుదశలోకి రాలేదు. ఇక పల్లెటూరివైద్యం చేయించి ప్రయోజనం లేదనుకొన్నాడు. ఆస్పత్రికి పోయి డాక్టరుకు చూపితేనేగాని వీలులేదని యింట్లో ఆడవాండ్లుకూడా తొందరచేశారు. సరేనని తెల్లవారుజామున బండి కట్టుకొని పదిమైళ్లదూరంలోవున్న ఆస్పత్రికి తెల్లవారేవరకు చేరాడు.

డాక్టరు పరీక్షించాడు. అల్పాచమానం చూచాడు. చక్కెర (షుగర్) కనపడింది. వ్యాధిబాగా ముదరబెట్టారన్నాడు డాక్టరు. కాలు తెగగొట్టవలసి వుంటుందేమో అన్నాడు. చిన్నపరెడ్డికి ప్రాణాలు నిలువునా ఎగిరిపోయినవి. ఎందుకనో అప్రయత్నంగా నరిసి జ్ఞాపకంవచ్చింది. బెదురుకొన్నాడు. గుండె దడదడమన్నది. డాక్టరును చూచి బెంబేలు పడ్డాడు. కాలు పరీక్షచేసి ఆపరేషను చేయాలన్నాడు డాక్టరు; కాని నమ్మకం చెప్పలే నన్నాడు. 'అదృష్టమెట్లాగుందో, ఆపరేషను చేయించండి' అన్నది భార్య. చిన్నపరెడ్డి పలకలేదు. నిస్పృహచెంది ఊరుకొన్నాడు. కొత్తచెప్పులింతపని చేస్తవని కలలోనూ అనుకోలేదు రెడ్డి. మధుమేహరోగికి క్లోరోరం ఇవ్వడానికి వీల్లేదన్నాడు డాక్టరు. క్లోరోఫారం యివ్వకుండా ఆపరేషను చేయించుకో డానికి భయంవేసింది. కాని చేయించుకోక విధిలేనట్లుగా వుంది. బాధ భరించు కోలేకుండావున్నాడు. ప్రాణం పోయినా మేలే అనిపించిం దతనికి. "డాక్టరు గారూ ! తమయిష్టం వచ్చినట్లు చేయించండి " అన్నాడు రెడ్డి.

తెల్లవారింది. ఉదయం ఏడుగంటలకు చిన్నపరెడ్డిని వెల్లకిలా పండుకోబెట్టారు. మనిషికి శవాకారంపడ్డది. డాక్టరుకు నమ్మకం చాలలేదు. ఆపరేషనుకు ముందు జరగవలసిన వ్రాతకోతలన్నీ జరిగిపోయినవి. తనతో వచ్చిన బంధువులందరినీ ఆఖరుసారి ఒకపర్యాయం రెడ్డి చూడాలన్నాడు.

చూపించి వాళ్లందరినీ డాక్టరు బయటికి పంపివేశాడు. తలుపులు వేశారు.

చిన్నపరెడ్డి అమోహయంలో వున్నాడు. ఇద్దరు మనుష్యులు తల తట్టున నిలబడి చెరొకరెక్క పట్టుకొని క్రిందికి గట్టిగా అదిమిపట్టుకొన్నారు. తల ఒకరు అదిమిపట్టుకొన్నారు. రెండు కాళ్లూ ఇద్దరు మనుష్యులు కదలకుండా పట్టుకున్నారు. చిన్నపరెడ్డి కళ్ళుమూసుకొన్నాడు. నరిసి ప్రత్యక్షమయింది. బాబుమని ఒకవెర్రికేకవేసి రెడ్డి పైకి గభాలున లేచి కూర్చోబోయినాడు కాని వీలుకాలేదు. అతని భౌతికశరీరమంతా అన్యాక్రాంతమై పోయివున్నది. కళ్ళు మూసుకొంటే వెర్రిస్వరూపాలు గోచరిస్తూవున్నవి. చచ్చిపోయిన ఎద్దు జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. నరిసి వచ్చి నవ్వింది వికారంగా. కళ్ళుతెరిచాడు రెడ్డి. డాక్టరు చేతిలో కత్తి కనిపించింది. బాబో యన్నాడు. డాక్టరు కళ్లకు గంతలు కట్టమన్నాడు. కట్టారు. విశ్వమంతా అంధకారమైంది రెడ్డికి. కుళ్లిపోయిన కాలిమీద చర్మం కాగితంముక్కలా వేలాడుతున్నది. డాక్టరు కత్తిర తీసుకొన్నాడు. కత్తిరించవలసినచర్మం గుర్తుపెట్టుకొన్నాడు. రెడ్డిని పట్టుకొన్న మనుష్యులకు సంజ్ఞ చేశాడు. రెడ్డికి ప్రపంచమంతా నరిసిస్వరూపం అయిపోయింది. కళ్లమూసుకొనిఉన్నవో తెరచిఉన్నవో అతనికే తెలియలేదు. దాహం దాహం అని అరిచాడు. ఇన్నినీళ్ళు గొంతుకలో పోశారు. రెడ్డికి మళ్లా కొత్తచెప్పులూ, బుట్టాతో నరిసి కళ్ళకు ప్రత్యక్షమయింది: విషపునవ్వు, వికారపునవ్వు, జాలి నవ్వు నవ్వింది. ఇంతలో పాదంమీది చర్మం పరపరమని తెగిపోతోంది. గుడ్డలా కత్తిరించేస్తున్నాడు డాక్టరు. 'బాబోయి నరసమ్మోయి, నరిసోయ్, చచ్చానురోయ్' అని అరవడం మొదలుపెట్టాడు రెడ్డి. కత్తిరింపు సగం అయింది. ఇక సగం కొరవుంది. చిన్నపరెడ్డికి చలనం తగ్గింది. డాక్టరు కత్తెర మార్చాడు కాళ్లూ చేతులూ పట్టుకొన్న మనుష్యులచేతులకు రెడ్డి శరీరం చల్లంగా తగిలింది. డాక్టరుతో చెప్పారు. గుండెమీద చేయివేసి చూచాడు డాక్టరు. అప్పటికే హంస లేచిపోయింది పాడుకట్టెను బంధువుల స్వాధీనం చేశారు.